

A homoródalmási Tatárkapolna és környezete

Aki közelebbről ismeri a Vargyas-szoros páratlan természeti csodáit, bizonyára a Kőmezőn álló Tatárkapolna helyszínét sem szokta kihagyni „szoros-túráiból”. A Homoródalmás határában, a mai településektől legkevesebb 10–12 km-re álló istenháza a maga nemében egyedülálló, hisz az egyetlen gazdátlan templom Udvarhelyszéken: romja, földje, épülete ma már nincsen egyházi tulajdonban. A középkori épületet nem érték utólagos átépítések, mégis jó állapotban maradt fenn az újkorig. Ez utóbbi egyrészt az igényes kőművesmunkának, másrészt annak a ténynek tulajdonítható, hogy túl távol fekszik a településektől, így nem hordták el köveit. A Tatárkapolnát írott forrás nem említi, először Jánosfalvi Sándor István írt róla a XIX. század közepén, aki azt is tudni vélte, hogy a kapolna Vargyas falu egyháza volt; a településről középkori adataink nincsenek.

Az írott történelem nélküli emlékek feltárásában a régészetnek egyedülálló szerepe van, mely alatt általában egy komplex kutatás értendő: a terepbejárásoktól kezdve a felméréseken keresztül egészen a régészeti ásatásig. Az alábbiakban egy ilyen jellegű régészeti nyomozómunka eredményeit és lehetséges megoldásait ismerhetjük meg közelebbről. Ismereteink szerények és a Tatárkapolna tágabb környezetére csak feltevések szintjén vetíthetők ki. Erre is kísérletet teszek, abban a tudatban, hogy a munkahipotézisek elengedhetetlen részei a tudományos kutatásnak.

A Tatárkapolna álló nyugati falai

A Vargyas-szoros és a Kőmező nyugatról

tének részleteire és rendeltetésére kerestük a választ. Két kisebb szelvényben végeztünk régészeti feltárást, a templomhajó és a szentély déli oldalában, valamint a templomon kívül, ettől délre. A kislélegzetű feltárást fontos eredményekkel szolgált, viszont számos kérdést megválaszolatlanul vagy nyitva hagyott.

A keletelt templom teljes hosszúsága 13,60 m, hajójának belső hossza 7,60 m, amely a szentély felé enyhén elkeskenyedik (belső szélessége a nyugati oldalon 5,50 m), félköríves szentélyének hossza a diadalív belső vonalától mérve 3,60 m. Bejárata csak a nyugati oldalon volt (nyílásának legnagyobb szélessége 1,5 m). Feltártuk a diadalív délen megmaradt részletét, valamint ledőlt, megmunkált, illetve kváderkövekből rakott omladékát. Az egy építési periódusban épült kápolnának sekrestyéje nem volt. Falait válogatott, megmunkált, többnyire andezit kövekből rakták világosszürke, kavicsos, jó kötésű mészhabarcba. A nyugati fal – mely az 1970-es években még szinte teljes épségben állt – magassága 3,90 m, oromzatának nyeregtes formája ma még rekonstruálható. A déli fal magassága a faltalptól számítva 1,65 m, a szentély falai helyenként ennél magasabban megmaradtak. Ásatási megfigyeléseink szerint a déli hajófalat mindössze 20 cm mély alapárokba rakták, a szentély köveit a terep emelkedésének megfelelően az altalajig letisztított felszínre fektették.

A kápolna belsejében és ettől délre öt középkori, keletelt, melléklet nélküli sírt tártunk fel. A templombelsőben 2,5x5 m-es felületen mindössze két temetkezés került napvilágra, viszont a korábbi ásatás állító-

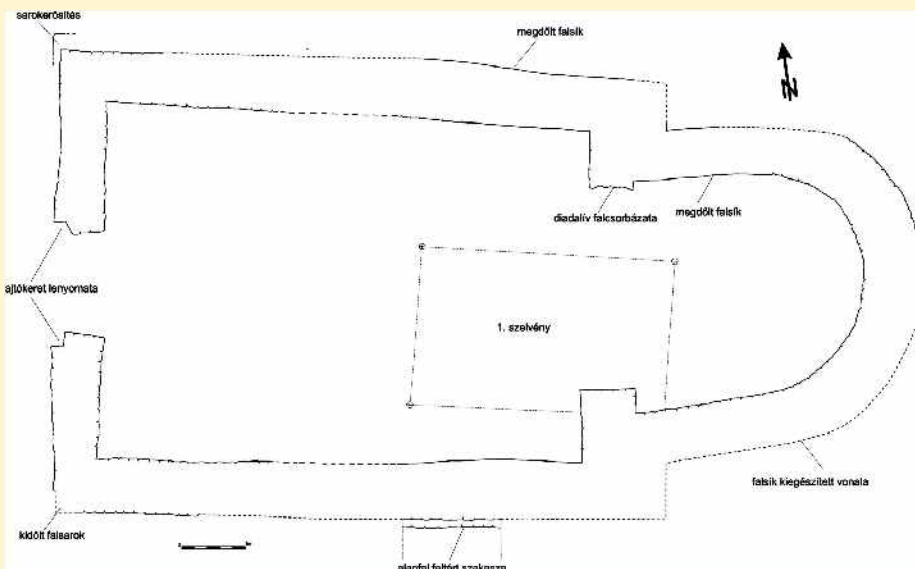

Sírfolt a déli hajófal alatt

lag több sírt bolygatott. A nyújtott helyzetű csontvázak, temetkezési rítusuk alapján, késő középkor előtti: a karokat a test mellett helyezték el, koporsót nem találtunk egy esetben sem, az egyik sírgödörnek jellegzetesen kialakított padkája (padmalajos temetkezés) volt. Újkori sírok nem voltak a feltárt felületen. A sírok tájolása igazodik az épület tengelyéhez, tehát úgy tűnik, hogy az általunk ismert templom mellé hantolták el az elhunytakat. Néhány megfigyelés mégis elgondolkodtató: a déli hajófal alá behúz egy beásás foltja (valószínűleg egy temetkezés gödre), tehát időben megelőzi azt. A síroknak általában tiszta volt a betöltése, földjükbe nem került habarcsos építési törmelék. Észrevételeink felvetik a kőtemplomot megelőző temetkezési és/vagy fatemplom meglétét. A kápolna építési szintje alóli rétegből előkerült XIII. századi tölcséres peremű, hullámvonaldíszes edénytöredékek, illetve az építési réteget záró XIII-XIV. századi leletek a késő Árpád-korra teszik ennek létrehozását. A szuperpozíció nélküli sírok (egymást metsző vagy fedő sírokról, vagyis azok hiányáról van szó, ami az évszázadokat átfogó temetkezési helyeken előbb-utóbb bekövetkezik), valamint az épület fennállásának idején képződött rétegek leletanyaga (csekély mennyiségű XVI. századi kerámia-töredékekkel zárul a leletek sora) arra utalnak, hogy a késő középkorra a kápolnát felhagyták és megszűnt rendeltetése. Kegyhelyként feltehetően tovább élt egy darabig, ugyanis, mint Jánosfalvi írja, a XIX. században az almási pap kijárt időnként istentiszteletet tartani.

A romtemplom története szervesen ágyazódik a Vargyas-szoros környezetének más középkori vagy középkori használattal is rendelkező objektumainak (Tatársánc,

A Tatárkápolna alaprajzi felmérése

Pipások dombja, Vargyas-szurdok barlangjai) sorába. A kutatás jelenlegi állapotában több „megoldás” elképzelhető ezek létrejöttéről és rendeltetéséről. Feltevések szintjén az alábbiak fogalmazhatók meg:

1). A Vargyas-szoros néhány barlangjában a középkori élet nyoma a XII. századtól mutatható ki, amint azt Dénes István kutatómunkájának eredményeiből tudjuk (kerámialeletek és egy III. Béla kori pénzérme). A szoros intenzívebb használata feltehetően miséző- és temetkezési hely létrehozását követelte meg a közelben.

2). A templom környezetéből, valamint a Kőmezőn nyitott szelvényekből előkerült XII-XIII. századi kerámialeletek, állatcsontok és kevés paticsdarab (leégett házak tapasztásának maradványai) felvetik egy korabeli település meglétét, melynek előbb fatemploma (?), majd kőegyháza épült. A kőmezei leletek egyelőre nem kötődnek

térben elhelyezhető régészeti objektumokhoz (gödrök, lakóházak, kemencék, árkok stb.), így a faluhely meglétét és pontos azonosítását további kutatások (geofizikai kutatások, légi fényképezés, ásások) tisztázhatják.

3). A fenti lehetőségek együttes kombinációja is igaz lehet: a Vargyas-szoros északi oldalában a XII-XIII. században település és plébánia (misézési, keresztelési, áldozási, házasságkötési, temetkezési, valamint a bűnbánat és az utolsó kenet szentségének kiszolgáltatási jogával rendelkező egyház) jön létre. Adott pillanatban (a tatárjárás után) a szoros fölötti magaslatot sáncal és árokkal (Tatársánc) választják le, mely a Pipások dombjával (ennek bronzkori és vaskori leletei közt Árpád-kori leletanyag is található) együtt kiváló menedékhelyként működött az északról és nyugatról jövő támadások ellen. A sáncnak a szoros védelmében nem volt szerepe, a Kőmezőt sem fenyegette ennek irányából veszély.

További intenzív kutatások adhatnak választ arra, hogy a fenti feltevések közül melyik áll legközelebb a középkori valósághoz. Hasonló történet a szomszédos Kormos-patak völgyében is lejátszódott: a patak felső folyásvidékén az Árpád-korban létrejött Dobó falu és felépült temploma, melyek élete a XVII. századra szintén megszűnt. Függetlenül marad a kérdés: a Tatárkápolna egyedi és különleges helyzet következménye és eredménye (tatárjárás és/vagy vészhelyzet idején a Vargyas-szoros intenzív használata), avagy egy elpusztult falu plébániatemploma?

Sófalvi András